

ITINERA
unchaining ways of progress

JUNI 2026

SKILL INTELLIGENCE EN 'BEGRIJPEND LEVEN'

Johan Albrecht

INLEIDING

Europa staat voor ongekende uitdagingen. De klimaatverandering, vergrijzing, geopolitieke afhankelijkheden en veiligheidsuitdagingen vragen om ingrijpende technologische, maatschappelijke en institutionele innovaties. Door de vergrijzing stijgt de arbeidsintensieve zorgvraag terwijl ook in andere sectoren de vraag naar arbeid zal stijgen (renovatie, security, defensie,...). **Het recente Draghi rapport over de Europese competitiviteit benadrukt echter dat Europa voor het eerst in de geschiedenis niet kan rekenen op een groeiende arbeidsbevolking om de welvaartscreatie te ondersteunen.** Tegen 2040 daalt de Europese beroepsbevolking in de EU zelfs met 2 miljoen werknemers per jaar¹. In ons land blijft de bevolking op arbeidsleeftijd min of meer stabiel tot 2060 maar zijn er wel markante verschillen per regio: Vlaanderen + 5%, Wallonië -6% en Brussel -5%². Ondertussen zal de totale bevolking in België tussen nu en 2060 naar verwachting met bijna 1 miljoen mensen toenemen.

Bij een stabiele tot dalende bevolking op beroepsleeftijd is het essentieel om het beschikbare menselijke kapitaal zo goed mogelijk te ondersteunen en te benutten. Dit is een uitdaging maar ook een opportuniteit. Efficiënte arbeidsmarkten worden gekenmerkt door creatieve destructie waarbij oude jobs verdwijnen en vervangen worden door nieuwe jobs. In tijden van arbeidsschaarste kan een versnelde automatisering helpen om arbeidstekorten op te vangen. Maar bij een (te) snelle transformatie kan waardevolle kennis en ervaring verloren gaan en dreigen hoge aanpassingskosten.

Schaarste noodzaakt tot efficiëntie. Hoewel de arbeidsmarkten in principe ons menselijke kapitaal zo efficiënt mogelijk 'alloceren', blijkt dit voorlopig een wensdroom. **Zo stelt de OESO dat maar liefst één derde van de werknemers in Westerse landen een job uitoefent die niet aansluit bij hun kwalificaties en vaardigheden³.** Deze mismatch met hoge sociale en economische kosten wordt

1 Draghi, M. (2024). The future of European competitiveness, Part A | A competitiveness strategy for Europe, https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

2 <https://www.steunpuntwerk.be/onderzoeksthemas/trends-en-toekomstbeeld/projecties-bevolking-op-arbeidsleeftijd>

3 "About one-third of workers in OECD countries are mismatched for their jobs, whether in terms of their qualifications, skills or fields of study. This has significant economic and social costs, particularly if they are over-qualified", https://www.oecd.org/en/publications/do-adults-have-the-skills-they-need-to-thrive-in-a-changing-world_b263dc5d-en.html

bevestigd in een recente analyse van de International Labour Organization: *'As of 2022, only 47.7 per cent of workers held qualifications that appropriately matched their job requirements. The share of under-educated workers declined from 37.9 to 33.4 per cent over the past decade, but the share of over-educated workers increased from 15.5 to 18.9 per cent'*⁴.

Ondergekwalificeerde werknemers worstelen met hun taken, terwijl overgekwalificeerde werknemers zich vervelen en hun potentieel misschien wel verspillen aan een *bullshitjob*. Onderkwalificatie leidt tot een sterke onderbenutting van ons productiviteitspotentieel. Dit is een economisch pijnpunt maar ook een opportuniteit. **Net een toename van de productiviteit is de belangrijkste hefboom tot duurzame welvaartscreatie.** Zowel in 2014 en 2018 kwantificeerde het European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop) van de EU deze onderbenutting: *'The Cedefop estimate, based on the ESJS, has shown that the existing skills of the EU's workforce fall about one fifth short of what is needed for workers to carry out their jobs at their highest productivity level. This calls for concerted action to stimulate further adult learning in Europe'*⁵.

Organisaties zoals OESO of ILO pleiten al meer dan tien jaar voor een *skills-first* cultuur met gerichte overheidsinvesteringen in flexibele opleidingsprogramma's, loopbaanbegeleiding en *skill assessments*. Werkgevers moeten een hogere jobmobiliteit ondersteunen zonder hun opleidingsinvesteringen terug te schroeven. Het Draghi rapport benadrukt het belang van kennis en vaardigheden voor onze competitiviteit - *'Competitiveness today is less about relative labour costs and more about knowledge and skills embodied in the labour force'* - en pleit voor investeringen in *skill intelligence* als hefboom naar een gecoördineerd beleid om *skills gaps* te dichten in alle EU-lidstaten⁶. **Wat weten we over de essentiële vaardigheden of skills van onze**

4 <https://www.ilo.org/resource/news/global-employment-forecast-downgraded-7-million-jobs-2025-amid-rising>

5 Cedefop, Insights into skill shortages and skill mismatch – Learning from Cedefop's European skills and jobs survey, Publications Office, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2801/645011>

6 *'First, Europe needs to redress its slowing productivity growth by closing the innovation gap. This objective will entail accelerating significantly technological and scientific innovation, improving the pipeline from innovation to commercialisation, removing barriers that prevent innovative companies from growing and attracting finance, and undertaking concerted efforts to close skills gaps'* (Draghi, 2024).

bevolking? Zonder deze intelligence blijft elke discussie over skill gaps of een sterker activeringsbeleid virtueel.

Hoewel het debat over skills veelal gevoerd wordt in een economische framing met een focus op competitiviteit, erkent het Draghi-rapport het belang van sociale en maatschappelijke skills of vaardigheden. Mensen zijn meer dan werknemers en moeten gesteund worden om een sociale rol te willen spelen in een snel veranderende maatschappij en dit vraagt de nodige vaardigheden: *'Europe will have to ensure the best use of its available skills while keeping the social fabric intact... Europe will need a fundamentally new approach to skills* (Draghi, p.15). **In onzekere tijden is een dialoog met de bevolking essentieel om de juiste beleidskeuzes te kunnen maken.** Dit vraagt *empowerment* of mondige en geïnformeerde burgers die op hun manier een constructieve rol willen en kunnen opnemen. Dit is andermaal een conditioneel verhaal want zonder de juiste skills of vaardigheden blijven te veel mensen passief en onverschillig.

1. Skill intelligence: vijf dimensies

Vanuit publiek of maatschappelijk perspectief is skill intelligence een essentiële datagedreven hefboom om het economische potentieel van een regio te versterken en een betere maatschappij te ondersteunen. Het benutten van dit potentieel vraagt een holistische benadering met gerichte investeringen in skill analytics. De basisdimensies van skill intelligence zijn:

- 1. Diagnose:** Deze dimensie richt zich op het in kaart brengen van de huidige skills in de bevolking, via assessments van functionele en technische vaardigheden, maar ook van transversale competenties zoals kritisch denken, probleemoplossend vermogen en digitale geletterdheid. De focus ligt hierbij op 'maatschappelijk functioneren' en is dus niet beperkt tot skills die vandaag in de arbeidsmarkt sterk renderen. Voorbij de formele kwalificaties wordt gekeken naar daadwerkelijke competenties – wat kunnen mensen echt? De PIAAC-surveys van de OESO zijn hiertoe richtinggevend (zie verder).
- 2. Prognose:** Wat hebben we nodig? Wat zijn toekomstige skill-behoefte als gevolg van technologische ontwikkelingen, demografische verschuivingen, de klimaattransitie of nieuwe industriële prioriteiten? Deze dimensie vereist real-time arbeidsmarktdata, input van sectoren, en voorspellende analyses. De opmars van bijvoorbeeld dementie zorgt voor een sterke toename van een zeer arbeidsintensieve zorgvraag die niet uitbesteed kan worden aan AI. De impact van AI op belangrijke dienstensectoren – inclusief de gezondheidszorg – binnen pakweg 20 jaar is vandaag zeer moeilijk te voorspellen.
- 3. Gap-analyse en dynamiek:** Waar is de mismatch? Het identificeren van kwantitatieve en kwalitatieve gaps tussen vraag en aanbod gaat verder dan het voorspellen van tekorten in bepaalde beroepen en omvat ook de onderbenutting van talent, geografische mismatches, en verborgen potentieel bij bepaalde groepen zoals ouderen, migranten en langdurig werklozen. Deze dimensie monitort ook hoe skills evolueren: hoe snel verouderen bepaalde vaardigheden? Wat is de 'half-life' van technische kennis in verschillende sectoren? En hoe ontwikkelen mensen nieuwe skills door informeel leren, werkervaring of concepten van micro-learning?
- 4. Ecosysteem-dimensie:** Hoe functioneren het systeem en de infrastructuur rond skills? Hoe evolueren leertrajecten voor individuen die het formele onderwijssysteem al lang verlaten hebben? Kunnen individuen hun eigen skill-portfolio inzichtelijk maken en delen met werkgevers? Hier komen aspecten als skill-passports, micro-credentials en erkenning van elders verworven competenties om de hoek kijken.
- 5. Equity en inclusie:** Wie blijft achter? Welke groepen hebben systematisch minder toegang tot skill-ontwikkeling? Waar zijn de blinde vlekken in onze data? Een gedegen skill intelligence erkent dat niet iedereen gelijke kansen heeft en bouwt dit expliciet in.

2. Twee prioritaire doelgroepen voor België

In economische discussies over menselijk kapitaal wordt traditioneel veel aandacht besteed aan skills van hooggeschoolde werknemers, betere bruggen tussen onderwijs en het bedrijfsleven, en de impact van technologische veranderingen (skill-biased technical change). De huidige AI-revolutie kan het tempo van deze technologische veranderingen versnellen, met potentieel grote implicaties voor bepaalde sectoren. Tegelijkertijd is er relatief weinig systematische aandacht voor laaggeschoolden als groep met eigen ontwikkelpotentieel, de impact van (mentale) gezondheid op de toegang tot de arbeidsmarkt, naast het belang van niet-cognitieve vaardigheden en contextuele factoren voor zowel het functioneren van de arbeidsmarkt als de maatschappij. Sociaal-economisch onderzoek heeft nu eenmaal biases en empirisch onderzoek vertrekt traditioneel van makkelijk meetbare aspecten van arbeidsmarktparticipatie (zoals het opleidingsniveau van werknemers).

Complementair aan de bestaande literatuur, identificeren we voor België twee prioritaire doelgroepen binnen een skill intelligence-strategie. **Eenzijds zijn er de laaggeletterden: een omvangrijke groep volwassenen met beperkte functionele geletterdheid die bovendien kampt met lage gezondheidsgeletterdheid en beperkte arbeidsmarktkansen.** Voor deze groep is duidelijk een curatieve benadering nodig, bijvoorbeeld via opleidingen en begeleiding op maat. Skill intelligence kan helpen om hen te identificeren, te ondersteunen en te integreren in arbeidsmarkt en maatschappij. **Anderzijds zijn er de jongeren die via het onderwijssysteem ondersteund kunnen worden.** Ook bij jongeren vinden we

een aanzienlijk aandeel laaggeletterden. Daarnaast kampt een aanzienlijk aandeel van de jongeren met mentale problemen wat hun toekomstkansen dreigt te hypothekeren. Mentale problemen kunnen wijzen op de moeilijke confrontatie met de complexiteit van het leven. Al in 1979 vroeg Hans Achterhuis zich af waarom het onderwijs er niet in slaagt om mensen de maatschappij waarin ze leven te laten begrijpen? Of is dit net de bedoeling? Sindsdien is het alledaagse leven te midden van een alarmerende informatie-overload er niet bepaald eenvoudiger op geworden. Los van allerhande filosofische overwegingen, moet het onderwijs meer bieden dan het 'realiseren van leerwinsten'. **Het onderwijs moet niet alleen zorg dragen voor de kwalificatie maar ook voor socialisatie en subjectificatie of de ontwikkeling van het individu als subject in de wereld** (zie verder). Los van de mentale zorguitdaging voor jongeren, kan naar alle jongeren toe preventief gewerkt worden via het concept 'begrijpend leven'. Dit leertraject kan jongeren vanaf de lagere school uitrusten met essentiële levensvaardigheden die hun functionele geletterdheid, gezondheidsgeletterdheid en sociale competenties versterken. Preventie is effectiever en goedkoper dan curatieve interventies later.

Voor beide doelgroepen is gezondheidsgeletterdheid een belangrijke transversale vaardigheid. Bij laaggeletterden correleert beperkte functionele geletterdheid sterk met lage gezondheidsgeletterdheid, wat leidt tot slechtere gezondheidsuitkomsten en hogere zorgkosten. **Zonder een versterking van de gezondheidsgeletterdheid blijft de impact van het eerder informerende preventiebeleid beperkt.**

Bij jongeren is gezondheidsgeletterdheid essentieel voor hun mentaal welzijn en toekomstige arbeidsparticipatie.

2.1. Laaggeletterden

In Vlaanderen was in 2023 18% van de volwassenen laaggeletterd en 17% laaggecijferd. 21% van de volwassenen beschikt over lage digitale vaardigheden⁷.

Dit zijn enkele conclusies uit PIAAC of het 'Programme for the International Assessment of Adult Competencies' van de OESO. Dit grootschalig internationaal onderzoek vindt elke tien jaar plaats en onderzoekt drie sleutelvaardigheden bij volwassenen van 16 tot 65 jaar: geletterdheid, gecijferdheid en adaptief probleemoplossen. Deze sleutelvaardigheden zijn essentieel voor een volwaardige participatie aan de samenleving en zijn belangrijk in zowel het persoonlijke als het professionele leven van volwassenen.

Laaggeletterden of functioneel ongeletterden hebben het moeilijk met het analyseren van vacatures, het lezen van een bijsluiting of het deelnemen aan een regulier opleidingsprogramma. De meeste opleidingsprogramma's voor volwassenen richten zich immers op deelnemers met een gemiddelde geletterdheid. Heel wat ogenschijnlijk 'eenvoudige' jobs zijn vandaag gekoppeld aan informatiesystemen of worden digitaal ondersteund. Een machine-operator in de industrie bewaakt een productieproces en moet af en toe interveniëren bij onderbrekingen of storingen. Dikwijls moet de operator hiertoe manu-

eel acties ondernemen maar ook processen aansturen via menu's, bijvoorbeeld de heropstart van de machine na een interventie. Deze computermenu's kunnen zeer gebruiksvriendelijk ontworpen zijn maar uit de PIAAC-studies blijkt dat een deel van de volwassenen geen computerervaring heeft.

Een kleine 30 landen participeren aan het PIAAC-onderzoek naar geletterdheid. Vlaanderen presteert behoorlijk goed in vergelijking tot het OESO-gemiddelde. De best presterende landen zijn Finland, Japan, Zweden, Noorwegen, Nederland, Denemarken en Estland maar als regio Vlaanderen positioneert Vlaanderen zich tussen de zesde en achtste plaats voor geletterdheid en gecijferdheid en tussen de zevende en negende plaats voor adaptief probleemoplossen. De landen die beter presteren dan Vlaanderen hebben een opvallende hoge arbeidsparticipatiegraad. Is deze hoge participatiegraad toe te schrijven aan relatief weinig ongeletterden, of is de arbeidsmarkt in deze toplanden dermate georganiseerd dat ook laaggeletterden er een plaats in kunnen vinden?

Wanneer de resultaten per leeftijdscategorie gepresenteerd worden, valt op dat vooral 25- tot 34-jarigen het hoogst scoren op geletterdheid en gecijferdheid, gevolgd door 35- tot 44-jarigen. Voor adaptief probleemoplossen presteren 25- tot 34-jarigen ook het beste, gevolgd door de 16- tot 24-jarigen. Na de leeftijd van 44 jaar nemen de vaardigheden op alle drie de domeinen merkbaar af. In Vlaanderen zijn de gemiddelde gecijferdheidsscores

⁷ Dewulf, L., Van Nieuwenhove, L., De Smedt, F., De Neve, J., Valcke, M., Van Keer, H. & De Wever, B. (2024). Vaardigheden voor de uitdagingen van morgen. Vlaamse resultaten van PIAAC 2023. Gent, Universiteit Gent

AANPASSINGEN AAN ONDERWIJSSYSTEMEN WORDEN BEST NIET ALLEEN OVERGELATEN AAN DE ONDERWIJSSECTOR

het hoogst bij werkenden, met voltijds werkenden die beter scoren dan deeltijds werkenden. Werkzoekenden scoren lager en niet-beroepsactieven behalen de laagste resultaten. In Vlaanderen is 66% van de laaggecijferden binnen de bevolkingsgroep op arbeidsleeftijd tewerkgesteld, terwijl dit percentage bij hooggecijferden 94% bedraagt. Verschillen in geletterdheid liggen ook aan de basis van gezondheidsongelijkheid; 25% van de laaggecijferde Vlamingen rapporteert een zeer goede of uitstekende gezondheid, vergeleken met 58% van de hooggecijferde Vlamingen. Voorts valt op dat 26% van de laaggecijferde Vlamingen een hoge mate van vertrouwen heeft in anderen, tegenover 58% van de hooggecijferden. 17% van de laaggecijferde Vlaamse volwassenen neemt deel aan vrijwilligerswerk versus 42% van de hooggecijferde volwassenen.

Veel laaggeletterde volwassenen voelen zich losgekoppeld van politieke processen, hebben geen vertrouwen in instituties of in medeburgers en kunnen zich niet maatschappelijk engageren. Dit is een groeiende zorg voor moderne democratieën en onderstreept andermaal het belang van een nieuwe type skill policies.

Het aandeel van functioneel ongeletterden blijft een bron van discussie omdat hiervoor zeer uiteenlopende criteria gehanteerd kunnen worden. De conclusies van de PIAAC-studies van de OESO sluiten wel aan bij gekende detailanalyses voor landen zoals Duitsland. Functioneel ongeletterden zijn er minder economisch actief, leven meer van uitkeringen, hebben hogere gezondheidsuitgaven en een lagere levensverwachting. **De correlatie tussen functionele ongeletterdheid en armoederisico's is hoog en er zijn sterke indicaties dat functionele ongeletterdheid intergenerationeel overgedragen wordt.** Een combinatie van socio-economische en socio-demografische factoren verhoogt het risico op functionele ongeletterdheid. Voor rijke landen wordt de kost van functionele ongeletterdheid geraamd op ongeveer 2% van het BBP.

Ondanks het hoge aantal functioneel ongeletterden in onze maatschappij, is er weinig onderzoek naar werkbare strategieën om deze mensen beter te integreren in onze maatschappij en arbeidsmarkt. In Europa is er vooral in Duitsland enige onderzoeksinteresse in functionele ongeletterdheid. Uit dit onderzoek blijkt dat cursussen op maat van functio-

neel ongeletterden een deel van de deelnemers naar een hoger niveau kunnen brengen⁸. Deze resultaten zijn niet zomaar te veralgemenen omdat de meeste onderzoeken kleinschalig van opzet zijn en uiteenlopende methodieken hanteren. Voorts blijkt dat functioneel ongeletterden zeer weinig gebruik maken van het beschikbare aanbod van taalcursussen voor volwassenen. **Er is amper of geen vormingsaanbod op maat voor functioneel ongeletterden.** Ook blijkt dat alleen betere leesvaardigheden niet volstaan voor een vlotte integratie in de arbeidsmarkt⁹. Hiertoe zijn specifieke 'on the job' cursussen voor functioneel ongeletterden essentieel maar deze worden amper aangeboden. **De beperkte interesse in functioneel ongeletterden is typerend voor de verwachting dat de continue instroom van jongeren volstaat om de economie te voorzien van menselijk kapitaal.** Dit tijdperk is afgelopen zodat we optimaal gebruik moeten maken van het beschikbare menselijke kapitaal, inclusief van de volwassenen met een beperkte functionele geletterdheid.

Voor een deel van de volwassenen met een lage geletterdheid kan ondersteuning op maat zeker leerwinsten opleveren. Deze groep is echter zeer omvangrijk en het is niet realistisch om te verwachten dat op korte termijn grootschalige structuren ontstaan ter ondersteuning van laaggeletterden. We weten immers al decennialang dat laaggeschoolden en laaggeletterden zeer moeilijk doorstromen naar de arbeidsmarkt en dit inzicht heeft nog steeds niet geleid tot grootschalige actie. Ondanks de krappe

arbeidsmarkt botsen we op zeer weinig capaciteit en beleidsinteresse om deze groep te ondersteunen. Geld uitdelen via allerhande uitkeringsstatuten is eenvoudiger maar zorgt nooit voor een hoger vaardigheidsniveau. Of ontbreekt het ons vooral aan interesse in 17 tot 18% van de volwassenen?

Het Draghi rapport benadrukt dat heel wat EU-lidstaten in het recente verleden zeker geïnvesteerd hebben in de ontwikkeling van vaardigheden van volwassenen – evenwel met weinig of geen aandacht voor laaggeschoolden – maar dat dit beleid amper of niet geëvalueerd wordt. Beleidsmakers liggen voorlopig niet wakker van de effectiviteit van het gevoerde beleid en deze houding is niet duurzaam. EU-lidstaten moeten zich dringend echt engageren om voor het eerst een gecoördineerd beleid inzake vaardigheden uit te rollen en af te dwingen. Dit noodzaakt investeringen in *skill intelligence*. Een effectief beleid en het bijsturen van onderwijssystemen is alleen mogelijk als duidelijk wordt welke vaardigheden ontbreken bij welk aandeel van de bevolking. **Aanpassingen aan onderwijssystemen worden best niet alleen overgelaten aan de onderwijssector:** 'Education and training systems need to become more responsive to the changing skill needs and skill gaps identified by the skills intelligence. Curricula need to be revised accordingly, also involving employers and other stakeholders (Draghi, p.33).'

8 Boltzmann, M. et al. (2013). Training-related changes in early visual processing of functionally illiterate adults: evidence from event-related brain potentials, BMC NEUROSCIENCE, Volume 14, DOI: 10.1186/1471-2202-14-154, Article Number 154

9 Boltzmann, M. et al. (2019). Functional and structural neural plasticity effects of literacy acquisition in adulthood, ZEITSCHRIFT FÜR NEUROPSYCHOLOGIE 30 (2), pp.97-107

PAS WANNEER BURGERS ZELF WILLEN NADENKEN OVER HUN SKILLS - OF GEBREK AAN SKILLS - KUNNEN WE ACTIE VERWACHTEN

Skill intelligence biedt in principe drie concrete hefboomen voor deze groep:

- 1. Identificatie:** Systematische screening via OCMW's, VDAB, scholen (via contacten met ouders), huisartsen en andere eerstelijnsdiensten kan laaggeletterden identificeren en doorverwijzen naar passende ondersteuning.
- 2. Trajecten op maat:** Op basis van skill assessments kunnen gepersonaliseerde leertrajecten ontwikkeld worden die zowel functionele geletterdheid als gezondheidsgeletterdheid versterken. Flexibele formats - korte modules, digitaal ondersteund, laagdrempelig - verhogen de toegankelijkheid.
- 3. Monitoring en bijsturing:** Systematische meting van effectiviteit van interventies maakt evidence-based bijsturing mogelijk en toont welke aanpakken werken voor welke profielen. Dit voorkomt inefficiënte one-size-fits-all programma's.

Gepersonaliseerde leertrajecten kunnen beslist ontwikkeld en digitaal ondersteund worden. Ons land telt ongeveer 9,8 miljoen inwoners ouder dan 16 jaar. In de leeftijdsgroep van 16 tot 64 jaar vinden

we ongeveer 8 miljoen landgenoten. Indien hiervan 17 tot 18% laaggeletterd/laaggecijferd is, heeft dit beleidssegment een theoretische doelgroep van ongeveer 1,4 miljoen volwassenen waarvan een aanzienlijk aandeel niet beschikt over de digitale vaardigheden om zich online te laten bijscholen of coachen. Het opzetten van een nieuw onderwijscircuit gericht op deze doelgroep is ook geen evidentie. Het reguliere onderwijssysteem is al zeer duur en kampt met een lerarentekort. Via welk platform kunnen we deze doelgroep best ondersteunen ter aanvulling van digitale circuits?

2.2. Singapore als referentie?

Ook Singapore neemt deel aan PIAAC. Hoewel Singapore een topland is in de befaamde PISA-rankings die schoolprestaties van 15-jarigen vergelijken, presteert Singapore inzake geletterdheid onder het OESO-gemiddelde. Voor gecijferdheid en probleemoplossen presteert Singapore beter dan het OESO-gemiddelde maar niet zo goed als Vlaanderen. Ondanks deze uitdaging inzake geletterdheid heeft Singapore al tien jaar een werkloosheidsgraad van ongeveer 2,2%, wat eerder als een frictiewerkloosheid¹⁰ geïnterpreteerd moet worden. En stadsstaat Singapore heeft ook een zeer hoge arbeidsparticipatie- of tewerkstellingsgraad. Deze economische prestaties van Singapore worden dikwijls toege-

¹⁰ Frictiewerkloosheid is tijdelijke, kortdurende werkloosheid die ontstaat wanneer mensen vrijwillig van job veranderen, opnieuw aan het werk gaan of op zoek zijn naar hun eerste job.

schreven aan het in 2015 gelanceerde Skills Framework met het ambitieuze SkillsFuture programma dat drie pijlers combineert:

1. **Skill diagnostic framework:** Een uitgebreid systeem dat individuele vaardigheden meet en koppelt aan arbeidsmarktbehoeften, met als doel mensen bewust te maken van hun competenties en ontwikkelingsmogelijkheden.
2. **Levenslang leren voor alle leeftijden:** Flexibele opleidingsprogramma's ondersteund door persoonlijke ontwikkelingsbudgetten, die werknemers in staat stellen hun vaardigheden doorlopend te vernieuwen en aan te passen aan veranderende arbeidsmarktvereisten.
3. **Integratie met gezondheidszorg:** Het concept social prescribing verbindt patiënten met niet-medische ondersteuning zoals gemeenschapsactiviteiten, cursussen digitale geletterdheid in ziekenhuizen, en bewegingsprogramma's. Dit erkent dat gezondheid en vaardigheden nauw samenhangen.

Met het Workplace Skills Recognition programme (WPSR) ondersteunt Singapore werkgevers om snel de vaardigheden in kaart te brengen die hun werknemers op de werkvloer hebben ontwikkeld. Dit ondersteunt werkgevers in hun eigen beleid en bovendien ontvangen werknemers een certificaat zodat ze hun verworven skills kunnen meenemen naar andere jobs binnen dezelfde onderneming of naar andere werkgevers.

Elke burger vanaf 25 jaar krijgt in Singapore een beperkt startkrediet om scholing aan te kopen. De primaire functie van dit startkrediet is bewustwording. Pas wanneer burgers zelf willen nadenken over hun skills - of gebrek aan skills - kunnen we actie verwachten. Vanaf mei 2024 ontvangen burgers vanaf 40 jaar een aanvullend krediet van S\$4.000 (ongeveer 2.650 euro) voor middenloopbaan-herscholing. Door de opeenvolging van initiatieven ontstond in Singapore een cultuur van lifelong learning die sterk digitaal ondersteund wordt via het MySkillsFuture-portaal maar ook door persoonlijke skills-ambassadeurs die een-op-een begeleiding aanbieden. Voor digitale vaardigheden zijn er Digital Ambassadors die persoonlijke begeleiding geven, vooral aan ouderen, en meer dan 280.000 senioren hebben hiermee al digitale tools leren gebruiken.

Naast deze programma's met een sterk economische focus, zet Singapore ook in op het ontwikkelen van skills die bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling en welzijn in het algemeen. Singapore heeft sinds 2010 een actieplan om de gezondheidsgeletterdheid van de algemene bevolking te verbeteren. Deze vaardigheid is een essentieel asset die mensen helpt meer eigenaarschap over de eigen gezondheid op te nemen. Meer recent wil Singapore met het Healthier SG programma van 2023 een verschuiving maken van curatieve naar preventieve zorg. Deze shift moet met de nodige persoonlijke vaardigheden ondersteund worden, naast programma's om mensen meer te verbinden met de gemeenschap en positieve levensstijlveranderingen

te ondersteunen via 'social prescribing'¹¹. Ook de National Mental Health and Well-Being Strategy van 2023 zet nadrukkelijk in op preventie en persoonlijke ontwikkeling. Deze strategie bevat een sterke digitale component met o.a. leerplatformen maar zorgde ook voor de opleiding van 90.000 vrijwilligers en eerstelijns personeel inzake mental health awareness en psychologische eerste hulp. Een belangrijk onderdeel zijn de Well-Being Circles, geleid door getrainde vrijwilligers die de mentale gezondheid in hun gemeenschappen ondersteunen en peer supporters trainen. **Deze geïntegreerde aanpak van Singapore illustreert dat skill intelligence meer is dan arbeidsmarktbeleid. Het raakt fundamentele vragen over hoe we mensen ondersteunen om hun plaats te vinden in een snel veranderende wereld.**

Singapore heeft sterk gecentraliseerd beleid en hoge publieke investeringen in lifelong learning. Daarnaast is er een lange traditie van peer-to-peer netwerken met gezondheidsobjectieven in Aziatische landen. Deze cultuur met peer-to-peer netwerken of well-being circles is vandaag een troef om wisselende beleidsobjectieven te ondersteunen.

2.3. Gezondheidsgeletterdheid als transversaal thema

Naast het ontbreken van werkloosheid valt Singapore ook op met het hoogste aantal gezonde levensjaren bij de geboorte. **Met 74 gezonde levensjaren laat Singapore de Europese gezonde toplanden ver achter zich. De kloof met België bedraagt ongeveer 11 gezonde levensjaren.** Een goede gezondheid is een basisvoorwaarde voor een actieve participatie in de arbeidsmarkt en de maatschappij. Bovenvermelde peer-to-peer netwerken ondersteunen in Singapore o.a. de versterking van de gezondheidsgeletterdheid. Een studie uit 2021 concludeert dat 80% van de bevolking in Singapore zou beschikken over een goede of voldoende gezondheidsgeletterdheid¹². Dit is een opvallende hoge percentage. Bij ouderen in Singapore zakt dit percentage echter naar 38%¹³.

Gezondheidsgeletterdheid wordt door de WHO gedefinieerd als de cognitieve en sociale vaardigheden die de motivatie en het vermogen van individuen bepalen om toegang te krijgen tot informatie, deze te begrijpen en te gebruiken op manieren die een goede gezondheid bevorderen en in stand houden¹⁴. Deze vaardigheid is cruciaal voor preventie en zelfmanagement van gezondheid. In landen zoals de

11 Social prescribing vormt in Singapore een brug tussen medische zorg en persoonlijke ontwikkeling door mensen te verbinden met niet-medische vormen van ondersteuning in hun lokale gemeenschap, zoals groepsgroepen, kunstactiviteiten en vrijwilligersorganisaties, met als doel sociale gezondheidsdeterminanten te verbeteren. Wanneer patiënten in een ziekenhuis worden opgenomen, screenen wellbeing coördinatoren hen op sociale gezondheidsdeterminanten en ontwikkelen vervolgens samen met hen gepersonaliseerde plannen om hen te verbinden met lokale hulpbronnen na ontslag. Patiënten worden hierop al voorbereid in het ziekenhuis zelf via bewegingsactiviteiten of samen lezen en zingen. Ook cursussen basisgebruik smartphone worden in bepaalde ziekenhuizen aangeboden door vrijwilligers. Na ontslag wordt meer dan 20% van de patiënten gekoppeld aan Senior Activity Centres en andere inloopcentra met sociale activiteiten. Singapore kreeg globale erkenning met deze initiatieven, o.a. van de WHO.

12 Asharani, P.V. et al. (2021). Health Literacy and Diabetes Knowledge: A Nationwide Survey in a Multi-Ethnic Population, *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18(17), 9316; <https://doi.org/10.3390/ijerph18179316>

13 Suppiah, S.D. et al. (2023). Prevalence of health literacy and its correlates from a national survey of older adults, *Research in Social and Administrative Pharmacy*, Volume 19, Issue 6, June 2023, Pages 906-912

14 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/health-literacy>

Verenigde Staten is gezondheidsgeletterdheid een sterkere predictor van de individuele gezondheidsstatus dan het inkomensniveau, tewerkstellingsstatus of opleidingsniveau. De WHO benadrukt dat een onderzoek voor acht Europese landen in 2015 concludeerde dat 47% van de bevolking beschikt over een beperkte of problematische gezondheidsgeletterdheid¹⁵. Mensen met beperkte gezondheidsgeletterdheid ondergaan minder preventieve screenings, kunnen moeilijker chronische aandoeningen beheren, gebruiken vaker noodhulp en ervaren slechtere gezondheidsuitkomsten. Dit geldt ook voor jongeren en adolescenten¹⁶, en leidt tot hogere zorgkosten en lagere arbeidsparticipatie.

In België scoort vandaag 33% van de bevolking onvoldoende op gezondheidsgeletterdheid. Deze percentages liggen hoger in Wallonie (36% lage niveaus bij mannen, 39,6% bij vrouwen) en Brussel (37,7% bij mannen, 35,4% bij vrouwen) in vergelijking met Vlaanderen (28,8% bij mannen, 33,3% bij vrouwen).

Wat betreft gezondheidsstatistieken vallen Wallonië en Brussel in Europa op met een relatief hoge ziektelast. En niet toevallig is de werkgelegenheidsgraad in beide gewesten opvallend laag. De ziektelast - uitgedrukt in DALYs of disability adjusted life years - is in Wallonie 38% hoger dan in Vlaanderen. Mentale aandoeningen en het misbruik van middelen vormen in ons land de belangrijkste

ziektgroep in onze ziektelast. Een aanzien deel van de volwassenen en jongeren kampt met depressieve gevoelens en angststoornissen. **Volgens de OESO loopt de totale directe en indirecte kost van mentale aandoeningen in ons land op tot ongeveer 5% van het BBP¹⁷.**

De hoge ziektelast heeft nu al belangrijke budgettaire consequenties en beperkt het toekomstige 'activeringspotentieel'. Kan een groot aandeel van de mensen met chronische gezondheidsproblemen snel geïntegreerd worden in een arbeidsomgeving waarvan de organisatie in bepaalde sectoren net lijkt te zorgen voor burn-outs en depressies? Of kan het preventiebeleid voor een kentering zorgen? Ondanks een kwarteeuw preventiebeleid stijgt onze collectieve BMI en blijft het wachten op een daling van de verkoop van bloeddrukverlagers, cholesterolverlagers of antidepressiva.

Ouderen zijn steevast oververtegenwoordigd in de ongeletterdheidsstatistieken maar ook heel wat jongeren hebben een (zeer) lage gezondheids- en functionele geletterdheid. **Recent onderzoek concludeert dat 20 tot 33% van de jongeren (12-30 jaar) kampt met een lage gezondheidsgeletterdheid** waardoor behandelingen bij gezondheidsproblemen langer kunnen duren, minder goede resultaten genereren en ook meer kosten¹⁸. **Een lage gezondheidsgeletterdheid heeft een zeer hoge prijs.**

15 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4668324/>

16 Jackson, A. et al. (2020). Associations between health literacy and patient outcomes in adolescents and young adults with cystic fibrosis, *The European Journal of Public Health* 30(1):112-118, DOI:10.1093/eurpub/ckz148

17 OECD (2021). A New Benchmark for Mental Health Systems. Tackling the Social and Economic Costs of Mental Ill-Health, <https://doi.org/10.1787/4ed890f6-en>

18 Zie bijvoorbeeld; Jackson, A.D. et al. (2020). Associations between health literacy and patient outcomes in adolescents and young adults with cystic fibrosis, *EUROPEAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH* 30(1), pp.112-118, en Rague, J.T. et al. (2022). The Association of Health Literacy with Health-Related Quality of Life in Youth and Young Adults with Spina Bifida: A Cross-Sectional Study, *JOURNAL OF PEDIATRICS* 251, pp.156-+

EEN HOGER NIVEAU VAN GEZONDHEIDSGELETTERDHEID VRAAGT MEER DAN INFORMATIE VERSPREIDEN

De zorgvraag zal immers sterk stijgen als gevolg van de vergrijzing. Zonder ingrijpende beleidscorrecties waardoor de zorgvraag onder controle gehouden kan worden, stevenen we af op een zorginfarct¹⁹.

Ook inzake gezondheid is er duidelijk een *skill gap*. In tegenstelling tot de *skill gap* op de arbeidsmarkt, is er geen aanbod van opleidingen of equivalente maatregelen om deze kloof in geletterdheid te dichten. Voor jongeren kan het onderwijssysteem zeker een cruciale rol spelen. Heel wat scholen hebben nu al een duidelijk beleid om jongeren een elementaire gezondheidsgeletterdheid bij te brengen. Prima, maar hoe verbeteren of versterken we de gezondheidsgeletterdheid van miljoenen volwassenen? In ons land wordt het onderwijssysteem immers exclusief georganiseerd voor kinderen en jongeren. **We beschikken momenteel niet over een platform of een circuit om de gezondheidsgeletterdheid of de gezondheidsvaardigheden van miljoenen volwassenen op te waarderen.** Kan de Aziatische traditie met peer-to-peer netwerken en een grote inzet van vrijwilligers ons inspireren?

Een hoger niveau van gezondheidsgeletterdheid vraagt meer dan het louter verspreiden van gezondheidsinformatie, bijvoorbeeld binnen het reguliere onderwijssysteem. 99% van de jongeren weet immers dat roken levensbedreigend is en dat fruit en groenten gezond zijn. **Om deze kennis om te zetten in een houding die gezondheidsbaten genereert, zijn niet alleen vaardigheden maar ook een connectie of verbondenheid met het onderwerp essentieel.** Jongeren moeten niet alleen weten wat de componenten zijn van een gezonde levensstijl. Ze moeten hierover vooral kunnen en willen redeneren, improviseren en beslissingen nemen²⁰. Een dergelijke houding ontstaat niet spontaan wanneer iemand met gezondheidsinformatie wordt geconfronteerd, bijvoorbeeld in een passieve lesomgeving of via een brochure of affiche over gezonde voeding. Deze houding kan wel ontstaan in een stimulerende omgeving met veel interactie, waar nieuwe inzichten ook in de praktijk worden gebracht.

¹⁹ Albrecht, J. (2024). Het zorginfarct in België, Itinera Analyse November 2024, <https://www.itinera.team/nl/publicaties/rapporten/vergrijzing-en-multimorbiditeit-zetten-zorgsysteem-onder-grote-druk>

²⁰ <https://www.healthliteracyeurope.net/hls-eu>

3. Jongeren, mentaal welzijn en het begrijpen van het leven

Even belangrijk voor onze economische toekomst is de confronterende vaststelling dat één op vijf jongeren vandaag kampt met psychische problemen zoals angststoornissen en depressieve gevoelens. Het aandeel van jongeren met psychische problemen lijkt toe te nemen, wat kan bijdragen tot een hoge toekomstige ziektelast en een lagere doorstroming naar de arbeidsmarkt. Kinder- en jeugdpsychiaters zien een snelle stijging in het aantal jongeren dat ze moeten thuishouden wegens een burn-out. Bij de meeste volwassenen die uitvallen als gevolg van een psychische stoornis, ontstond deze stoornis op relatief jonge leeftijd.

Jongeren staan onder grote druk en worden overspoeld met allerlei apocalyptische berichten gegenereerd door algoritmes die aandacht doorverkopen aan adverteerders. **Hierdoor dreigt bij een deel van de jongeren een beperkt en sterk vertekend begrip van de wereld om hen heen te ontstaan. Maar ook bij een aanzienlijk deel van de volwassenen zijn het begrip van de wereld en van de praxis van het leven eerder beperkt.** Een deel van de bevolking heeft het moeilijk om het leven te begrijpen.

In zijn boek 'Leven in tijden van versnelling' uit 2016 stelt Hartmut Rosa dat de toenemende snelheid van technologische innovatie, maatschappelijke veranderingen en de constante druk om meer, nieuwer en beter te zijn, ons leven zeer sterk beïnvloeden. Deze versnellingen leiden volgens Rosa tot vervreemding en een gevoel van onthechting van onszelf en van

de wereld om ons heen. **Het lijkt er sterk op dat het onderwijssysteem het zeer moeilijk heeft om al deze versnellingen te internaliseren en jongeren goed voor te bereiden op de complexe maatschappij waarin ze terecht zullen komen.** Ook de jongeren die het hoogst scoren voor wiskunde en wetenschappen, weten amper hoe de maatschappij echt werkt en hoe nieuwe technologische evoluties hun leven beïnvloeden.

Er zijn geen eenvoudige oplossingen voor de complexe mentale uitdagingen maar wetenschappelijk onderzoek toont aan dat het integreren van emotionele, sociale en gedragsvaardigheden in onderwijsprogramma's alvast bijdraagt tot een lager risico op depressieve en angstgevoelens bij jongeren²¹.

Het herkennen van emoties en de reflex tot emotieregulering zijn elementaire gezondheidsvaardigheden die ook renderen buiten de schoolomgeving.

Al deze cijfers en observaties wijzen niet op nieuwe problemen. Ook 50 jaar geleden was een deel van de bevolking gezondheidsongeletterd of niet inzetbaar in de arbeidsmarkt. Jongeren hebben altijd al het onderwijs verlaten met weinig of geen praktische kennis over het 'echte leven'. Maar de maatschappij verandert alsmaar sneller en niet alleen de 'functionele ongeletterden' happen momenteel naar adem.

Elementaire vaardigheden zoals gezondheidsvaardigheden vragen dikwijls geen uitzonderlijk leervermogen maar wel een duidelijke motivatie om kennis te internaliseren. Motivatie kan je niet downloa-

21 Albrecht, J. (2024). Een zorg minder. Hoe we de geestelijke gezondheid van jongeren kunnen versterken (OWL Press)

EEN TRAJECT 'BEGRIJPEND LEVEN' DAT STERK INZET OP MOTIVATIE EN CONNECTIE KAN BIJDAGEN TOT EEN ZOEKENDE HOUDING

den van een website of brochure en moet ergens gezaaid en gevoed worden. Hiertoe is een platform nodig waarbij interactie tussen mensen centraal staat. Het onderwijssysteem biedt in principe zo'n platform. Een traject 'begrijpend leven' waarbij niet alleen kennis overgedragen wordt maar ook sterk ingezet wordt op motivatie en connectie – tussen de leerling en kennis en vaardigheden, maar ook tussen leerlingen onderling – kan bijdragen tot een zoekende houding. Maar het onderwijssysteem richt zich exclusief op jongeren. Zo blijft de vraag hoe we miljoenen volwassenen kunnen helpen die worstelen met allerlei maatschappelijke en technologische veranderingen.

3.1 Voorbij het functionele...

Voor de Nederlandse pedagoog en onderwijsfilosoof Gert Biesta ligt de nadruk in het hedendaagse onderwijsdiscours overduidelijk op kwalificatie-objectieven. De grote aandacht voor de PISA-ranking is hiertoe illustratief. Biesta typeert deze evolutie als de *learnification* van het onderwijs waarbij de aandacht voor andere onderwijsdimensies verdronken wordt. De socialisatie-dimensie van het onderwijs confronteert leerlingen met bestaande tradities, normen, waarden, culturen en praktijken om hen voor te bereiden op een rol als lid van een samenleving. Deze socialisatie-dimensie kan zeer conformerend ingevuld worden – waarbij het onder-

wijs in essentie disciplineert – maar dit hoeft niet zo te zijn. Bovendien gebeurt socialisatie zowel bewust – bijvoorbeeld door klassiek 'burgerschapsonderwijs' – als onbewust door het 'verborgen curriculum' dat vooral wordt overgedragen binnen de schoolcultuur.

Voor Biesta zijn leerlingen meer dan objecten van educatieve 'interventies' waarvan de leeropbrengsten vandaag gretig gemeten en internationaal vergeleken worden. Leerlingen moeten ook ondersteund worden in hun eigen subject-zijn. Dit subject zal immers bepalen wat hij of zij na het verlaten van het onderwijs gaat doen met al de verworven inzichten. Dit is voor Biesta de existentiële vraag voor het onderwijs. Het antwoord op deze vraag hangt af van hoe we als mensen in en met de natuurlijke en sociale wereld bestaan. **Onderwijs moet dus niet kindgericht maar net wereldgericht zijn volgens Biesta.**

Met aandacht voor subjectificatie kan het onderwijs leerlingen helpen om hun eigen unieke manier van het 'in de wereld zijn' te ervaren en te ontwikkelen. Dit is een mooie maar ook zeer uitdagende ambitie. **Centraal hierbij staan onafhankelijk en kritisch denken, het opnemen van verantwoordelijkheid, het ontwikkelen van een persoonlijk ethisch kompas en het zich bevrijden van opgelegde en disciplinerende ideeën en verwachtingen.** Deze ambities kunnen conflicteren met socialisatie-objectieven. Maar maatschappelijke objectieven zoals het opnemen van engagement als burger, het verhogen van de gezondheidsgeletterdheid, de keuze voor een

gezonde levensstijl of een betere joballocatie staan of vallen met de capaciteit om kritisch om te gaan met conflicterende informatie, het ontwikkelen van een eigen visie en het opnemen van verantwoordelijkheid. En hierbij moeten we niet streven naar de ultieme perfectie.

Een onderwijssysteem dat niet alleen kwalificeert maar ook inzet op socialisatie en subjectificatie helpt leerlingen om de maatschappij beter te begrijpen en een eigen plaats in de wereld te vinden of te bepalen. Wie deze plaats niet vindt, dreigt te vervreemden van de wereld en finaal van zichzelf. **Aandacht voor socialisatie en subjectificatie zal zeker niet alle angsten of depressieve gevoelens bij jongeren wegnemen maar is wel een voorwaarde voor een complete ontwikkeling.** Het is geen toeval dat burn-out therapeuten vandaag nieuwe patiënten eerst begeleiden om zichzelf te laten ontdekken²² om zo na verloop van tijd een nieuwe rol in de arbeidsmarkt op te kunnen nemen. Er zijn blijkbaar heel wat veertigers en vijftigers die worstelen met de vraag wie ze echt zijn en wat ze in het leven willen betekenen.

Het huidige onderwijscurriculum wil vandaag maximaal kwalificeren vanuit een theoretisch perspectief. **We besteden vele uren aan Nederlands, wiskunde of wetenschappen maar in welke vakken komen socialisatie en subjectificatie aan bod?** Geschiedenisonderwijs wordt afgebouwd want biedt geen direct economisch rendement op korte termijn. Jongeren lezen in het onderwijs amper nog

boeken want 'lezen sluit niet meer aan bij hun leefwereld'. **Een onderwijssysteem dat alleen inzet op praktische vaardigheden verwaarloost de zoekende mens.**

3.2 'Begrijpend leven'

Afgeleide functies spelen een belangrijke rol in het moderne wiskunde-onderwijs en zijn essentieel voor het begrijpen en kwantificeren van verandering en groei, bijvoorbeeld in de biologie, economie of natuurkunde. Van alle leerlingen die afgeleide functies aangeleerd krijgen in het middelbare onderwijs, zal een zeer klein deel deze vaardigheden later in de praktijk gebruiken. En wellicht gebruiken ze hier toe geavanceerde software zodat een handmatige uitwerking amper of nooit gebeurt. Ook voor het onderwijs bestaan krachtige en gebruiksvriendelijke softwarepakketten voor het oplossen van afgeleide functies en differentiaalvergelijkingen. Toch houdt het onderwijs vast aan het handmatig uitwerken van afgeleide functies. Door zelf af te leiden, ziet de leerling stap voor stap wat er gebeurt en groeit het begrip van de onderliggende principes. Leerlingen begrijpen de betekenis van wiskundige concepten beter door deze zelf uit te werken en de resultaten ervan te interpreteren. Oefeningensessies wiskunde sluiten mooi aan bij een leertraject 'begrijpende wiskunde'. Leerlingen ontwikkelen geen vaardigheden door het louter volgen van enkele instructies van een softwarepakket.

²²In de eerste sessie worden nieuwe patiënten of klanten uitgenodigd om stil te staan bij vragen zoals 'wie ben ik', 'wat wil ik' en 'welke rol wil ik opnemen in mijn gezin, op de werkvloer of in de ruime maatschappij?' Deze vragen blijken niet altijd eenvoudig te beantwoorden.

Toch blijft de connectie tussen leerling en wiskunde in het hedendaagse onderwijs moeilijk. Uit de PISA-studie van 2022 blijkt dat minder dan de helft van de leerlingen (47%) vragen stelt wanneer ze niet begrijpen wat in de wiskundeles onderwezen wordt²³. Dit heeft niet noodzakelijk iets te maken met wiskunde want **slechts 45% van onze leerlingen is intrinsiek gemotiveerd om nieuwe dingen te leren.** Jonge kinderen bruisen van de nieuwsgierigheid maar ons disciplinerend onderwijssysteem fruikt deze zoektocht en dreigt leerlingen te vervreemden van het leren. **Het voeden van de connectie tussen leerling, leerstof en de wereld is een eerste stap naar het herstel van nieuwsgierigheid en motivatie.**

Het onderwijssysteem investeert zeer veel tijd in wiskundige vaardigheden die vanuit intellectueel oogpunt relevant en interessant zijn maar die de meeste leerlingen in hun later beroepsleven nooit gebruiken. Aan gezondheids- of functionele vaardigheden wordt weinig tijd besteed hoewel iedereen deze nodig heeft. Daarnaast zijn er tal van andere vaardigheden die jonge mensen kunnen helpen om hun plaats te vinden in een complexe wereld en die hun voorbereiden op de vele belangrijke beslissingen die ze later moeten nemen. Een leertraject 'begrijpend leven' kan de dubbele ambitie waarmaken jongeren te helpen om de wereld en het leven beter te begrijpen en hen te ondersteunen om belangrijke keuzes te willen en te kunnen maken. Dit leertraject combineert theoretische inzichten met levenspraktijk om de kennis te internaliseren. Deze laatste ambitie vraagt tijd en een planning met voldoende herhalings- of uitdiepmomenten.

Een leertraject 'begrijpend leven' zou opgestart kunnen worden in het lager onderwijs om jaar na jaar verder te evolueren en door te lopen tot het einde van het middelbaar onderwijs. Mits het bestaan van een geschikt platform kan naast een uitgebreid leertraject 'begrijpend leven' op maat van kinderen en jongeren ook een beknopte aangepaste versie opgesteld worden voor volwassenen.

3.3 Welke vaardigheden zorgen voor meer begrip?

Een leertraject of vak 'begrijpend leven' kan zeer divers worden ingevuld. Tabel 1 toont enkele vaardigheden die uitgewerkt kunnen worden in een leertraject 'begrijpend leven'. In de praktijk besteden heel wat scholen vandaag al aandacht aan enkele van deze bouwstenen. Deze vaardigheden renderen op diverse dimensies. **Enkele vaardigheden ondersteunen de maatschappelijke participatie en het mentale welzijn terwijl andere vaardigheden ook bijdragen tot betere jobkansen en een hogere productiviteit.** Tabel 1 is vooral illustratief maar er zijn zeker enkele vaardigheden die op alle fronten renderen. Mensen met sterke emotionele, sociale en gedragsvaardigheden hebben meer kansen op de arbeidsmarkt, kunnen zich vlotter integreren in een veranderende omgeving en hebben rond zich een netwerk van mensen waarmee ze connecteren, wat de gezondheid en het mentale welzijn ten goede komt.

23 PISA 2022 Results (Volume V): Learning Strategies and Attitudes for Life, <https://gpseducation.oecd.org/IndicatorExplorer?plotter=h5&query=53>

Tabel 1 – Het rendement van vaardigheden in een leertraject 'begrijpend leven

Vaardigheden	Jobkansen, productiviteit	Maatschappelijke participatie	Gezondheids-baten	Mentaal welzijn	Subjectificatie
Maatschappijleer en kritisch denken		X			X
Probleemoplossend denken	X	X	X	X	X
Financiële geletterdheid		X		X	
Emotionele, gedrags en sociale vaardigheden	X	X	X	X	
Communicatie-vaardigheden	X	X	X	X	
Burgerschap en ethiek		X			X
Praktische levensvaardigheden		X	X	X	
Persoonlijke ontwikkeling	X	X	X	X	X

Het leertraject zou een combinatie moeten zijn van theoretische kennis en praktische toepassingen, met veel ruimte voor discussie, reflectie en het oefenen van vaardigheden in realistische scenario's. Het doel is niet om studenten alleen kennis bij te brengen. Vooral de vaardigheden, het zelfvertrouwen en de zin om die kennis effectief toe te passen in hun dagelijks leven zijn van tel. Bij elke component van het leertraject 'begrijpend leven' moet maximaal ingezet worden op betekenisvolle verbindingen tussen de leerling of student en de gepresenteerde kennis, maar ook met maatschappelijke sectoren en actoren.

Voor Hartmut Rosa moet het onderwijs zich richten op het creëren van betekenisvolle verbindingen tussen leerstof en de leefwereld van jongeren om het onderwijssysteem als potentiële 'space of alienation' te transformeren naar een ruimte van resonantie en betrokkenheid. Qua methodiek zijn experimen-

ten met sociaal-emotioneel leren aangewezen om jongeren te helpen om beter om te gaan met hun emoties en relaties. Een connecterende aanpak kan gebruik maken van actuele en relevante casestudies die aansluiten bij de leefwereld van jongeren. Ook aangewezen zijn interactieve discussies en debatten waarbij verschillende perspectieven worden verkend, evenals projecten waarbij leerlingen samenwerken om lokale maatschappelijke problemen te analyseren en oplossingen voor te stellen. Flexibiliteit en ruimte voor individuele programma's ondersteunen een aanpak die maximaal inzet op connectiviteit. Het uitnodigen van gastsprekers en rollenspellen zijn andere opties om leerlingen meer te betrekken bij de materie. **Eens de connectie wordt gemaakt, kunnen jongeren niet alleen de systemen wat beter begrijpen maar zien ze ook hun plaats erin, wat stimuleert om na te denken over hoe ze ermee kunnen interacteren en ze mogelijk kunnen verbeteren.**

Een leertraject 'begrijpend leven' met de integratie van alternatieve lesvormen en methodieken brengt enkele implementatie-uitdagingen met zich mee.

Een nieuwe balans moet gevonden worden tussen solide basiskennis voor alle leerlingen en het ruim beschikbaar maken van nieuwe leertrajecten die deels inspelen op individuele interesses.

De vraag kan gesteld worden of een sterk afwijkend en langlopend leertraject met alternatieve methodieken wel geïntegreerd kan worden in rigide onderwijssystemen. Een kostenexplosie dreigt, evenals nieuwe coördinatieproblemen. Maar het rigide onderwijssysteem levert vandaag niet de vaardigheden af die maatschappelijk belangrijk zijn. Een belangrijk element hierbij is de nieuwe rol die een veranderende maatschappij toekent aan het onderwijssysteem. Dit vraagt een maatschappelijk debat over het hoe en waarom van het onderwijssysteem. Momenteel gaat de aandacht vooral naar PISA-rankings en het oogsten van 'leerwinsten'.

3.4 Buitenlandse ervaringen met 'begrijpend leven'

Er zijn wellicht geen landen met een wijdverspreid vak of leertraject 'begrijpend leven' maar heel wat onderwijssystemen incorporeren hiervan belangrijke onderdelen. Het Finse onderwijssysteem staat bekend om zijn holistische benadering en heeft een vak 'fenomeengebaseerd leren' dat vakoverstijgend wordt ingevuld en zich richt op het begrijpen van complexe maatschappelijke fenomenen. Het Deense onderwijssysteem legt sterk de nadruk op 'folkeoplysning' of volkseducatie. Dit concept omvat levenslang leren en persoonlijke ontwikkeling, en is geïntegreerd in het hele onderwijssysteem.

Japan introduceerde recent levensvaardigheden, probleemoplossend vermogen en sociaal-emotioneel leren in het onderwijscurriculum. Daarnaast zijn er heel wat landen met vakken 'burgerschap', 'financiële geletterdheid' of creatief denken. Vooral Angelsaksische landen hebben een traditie rond algemene vaardigheden met een praktisch nut in het dagelijkse leven. Het Australische curriculum bevat algemene vaardigheden waaronder kritisch en creatief denken, persoonlijke en sociale capaciteit, en ethisch begrip. Deze vaardigheden worden geïntegreerd in alle vakgebieden. In de Verenigde Staten hebben heel wat staten *life skills of 21st Century skills* opgenomen in het curriculum, met grote aandacht voor praktische levensvaardigheden, financiële geletterdheid en carrièreplanning. In Nieuw-Zeeland bevat het curriculum kerncompetenties met focus op kritisch denken, burgerschap, zelfmanagement, emotionele en relationele vaardigheden.

Bestaande ervaringen met financiële geletterdheid illustreren de logische evolutie van de inhoudelijke invulling van een vak in functie van de leeftijd van de leerlingen. Zo worden 12-14 jarigen in de lessen financiële geletterdheid geconfronteerd met de basisprincipes van sparen en budgetteren, het beheer van zakgeld, verschillende betaalmethodes, eenvoudige renteberekeningen en de risico's van het aangaan van schulden. 15-16 jarigen behandelen in hetzelfde vak o.a. de budgettering voor grotere uitgaven, de implicaties van een studentenjob en bewust consumentengedrag. 17-18 jarigen krijgen dan weer lessen over de financiële implicaties van het zelfstandig wonen, de financiering van studiekosten en de basisprincipes van beleggen. De opeenvolging van deze vakken over 'financiële geletterdheid' is een typevoorbeeld van een leertraject 'financiële geletterdheid'.

CONCLUSIES

Europa's toekomst hangt af van hoe we investeren in menselijk kapitaal. Het Draghi-rapport toont dat competitiviteit en sociale cohesie hand in hand gaan - beide vereisen systematische investeringen in de vaardigheden van alle burgers. In een context van krimpende beroepsbevolking en toenemende skill gaps is passief beleid geen optie meer. Skill intelligence biedt het conceptuele kader: diagnose van huidige vaardigheden, prognose van toekomstige behoeften, en gerichte actie per doelgroep.

Singapore demonstreert dat een geïntegreerde aanpak werkt, waarbij skill diagnostics, levenslang leren en integratie met gezondheidszorg samenkomen in een coherent ecosysteem. België heeft andere uitdagingen - gefragmenteerde bevoegdheden, regionale verschillen in ziektelast en tewerkstelling, en een omvangrijke groep laaggeletterden - maar kan wel leren van de Singaporese principes: systematische skill assessments, persoonlijke ontwikkelingsbudgetten, en de koppeling tussen vaardigheden en welzijn.

Deze analyse identificeert twee groepen die urgente aandacht verdienen binnen een Belgische skill intelligence-strategie:

Laaggeletterden vormen ongeveer 15-20% van de volwassen bevolking en kampen met beperkte functionele geletterdheid, lage digitale vaardigheden, en beperkte gezondheidsgeletterdheid. Deze groep heeft slechtere gezondheidsuitkomsten, hogere zorgkosten, en beperktere arbeidsmarktkansen. Voor hen is een curatieve benadering nodig: identificatie via screening door huisartsen, OCMW's en VDAB, maatwerk-trajecten op basis van skill assessments, en structurele integratie in arbeidsmarkt en maatschappij. Neurologisch onderzoek toont dat verbetering mogelijk is - laaggeletterdheid is geen definitieve toestand. Met de juiste ondersteuning kunnen volwassenen hun vaardigheden significant verbeteren.

Jongeren kunnen we preventief bereiken via het concept 'begrijpend leven'. Dit geïntegreerde leertraject combineert functionele vaardigheden, gezondheidsgeletterdheid, en sociale/burgervaardigheden in een progressieve opbouw van lagere school tot einde secundair. Het

economische rendement is tweevoudig: jongeren met sterke vaardigheden zijn productiever, terwijl hun gezondheidsgeletterdheid en mentale veerkracht de latere zorgkosten kunnen drukken. Gegeven de stijgende mentale gezondheidsproblemen bij jongeren - tussen 2010 en 2022 verviervoudigde het aantal jongeren met psychische aandoeningen - en dalende PISA-scores is preventieve actie urgent.

Gezondheidsgeletterdheid is daarbij geen aparte doelgroep maar een transversale vaardigheid die cruciaal is voor beide groepen. De Belgische cijfers zijn alarmerend: ongeveer 33% van de bevolking scoort onvoldoende op gezondheidsgeletterdheid, met hogere percentages in Wallonie en Brussel. De correlatie met ziektelast en lage arbeidsparticipatie is evident - Wallonië heeft een 38% hogere ziektelast dan Vlaanderen. Skill intelligence kan helpen om interventies te targeten en hun effectiviteit te meten.

Van analyse naar actie: concrete vervolgstappen

De implementatie van een skill intelligence-strategie voor België vraagt gecoördineerde actie op meerdere niveaus:

1. Ontwikkel een nationaal skill intelligence-systeem: Stel een gecoördineerd assessment-framework op, gebaseerd op PIAAC-methodologie maar uitgebreid met gezondheidsgeletterdheid en sociaal-emotionele competenties. Creëer real-time arbeidsmarktdata-infrastructuur voor prognose van skill-behoefte. Bouw monitoring- en evaluatiesystemen voor evidence-based bijsturing. Dit systeem moet gefragmenteerde bevoegdheden overstijgen door samenwerkingsprotocollen tussen gemeenschappen en gewesten.

2. Implementeer 'begrijpend leven' in het onderwijs: Start met pilotprojecten in diverse schooltypes en regio's. Ontwikkel curriculum-integratie: geen apart vak maar transversale benadering doorheen bestaande vakken. Investeer in lerarenopleiding en -ondersteuning. Creëer flexibiliteit voor scholen om in te spelen op specifieke noden van hun leerlingenpopulatie - wat urgent is in een grootstedelijke context kan verschillen van landelijke omgevingen. Evalueer systematisch en schaal succesvolle aanpakken op.
3. Creëer flexibele leertrajecten voor volwassen laaggeletterden: Organiseer systematische screening via huisartsen, OCMW's, VDAB en andere eerstelijnsdiensten. Ontwikkel maatwerktrajecten die functionele en gezondheidsgeletterdheid combineren. Zet in op toegankelijke formats: korte modules, digitaal ondersteund, laagdrempelig. Leer van Singapore's social prescribing: koppel gezondheidsgeletterdheid aan welzijn door patiënten met beperkte skills te verbinden met gemeenschapsactiviteiten en cursussen.
4. Versterk intersectorale samenwerking: Organiseer structurele dialoog tussen onderwijs, werk, welzijn en zorg. Overwin gefragmenteerde bevoegdheden via samenwerkingsprotocollen tussen federale overheid, gemeenschappen en gewesten. Betrek werkgevers actief: zij hebben belang bij skill development en kunnen bijdragen via workplace skills recognition programma's. Creëer skill-passports zodat individuen hun competenties zichtbaar maken voor werkgevers, ook wanneer deze elders verworven zijn.

Als onafhankelijke denk -en doetank werkt linera sinds 2006 aan oplossingen en aanbevelingen voor de maatschappelijke en economische uitdagingen van onze tijd. Itinera voedt en voert op basis van scherpe analyses en aanbevelingen het publieke debat. Ze inspireert en stimuleert beleidsmakers, ondernemers en burgers om obstakels die goede ideeën tegenhouden, te overbruggen. Ze legt daarbij de focus op 3 pijlers: een veerkrachtige samenleving, goed bestuur en welvaart door ondernemerschap. Samen met maatschappelijke stakeholders kijkt Itinera kritisch maar oplossingsgericht naar het beleid. Op die manier willen we duurzame welvaart, een veerkrachtige samenleving en positieve impact creëren.

Johan Albrecht,
Fellow
johan.albrecht@itinera.team

ITINERA
unchaining ways of progress